

ဘုရားနီဘုရားခေါင်းလောင်း (၃)လုံးမှ ခေါင်းလောင်းစာရေးဟန်

စန္ဒာဝင်း*

စာတမ်းအကျဉ်း

ဤစာတမ်းတွင် ဘုရားနီဘုရားရှိ ခေါင်းလောင်း (၃)လုံးမှ ခေါင်းလောင်းစာများကို လေ့လာတင်ပြထားပါသည်။ ခေါင်းလောင်းစာရေးဟန်ကို ဖော်ထုတ်လိုခြင်း ရည်ရွယ်ချက် ဖြစ်ပါသည်။ မန္တလေးမြို့ အောင်မြေသာစံမြို့နယ် အတွင်းရှိ ရှေးဟောင်းဘုရားဖြစ်သော ဘုရားနီ ဆုတောင်းပြည့်ဘုရားအတွင်းရှိ ခေါင်းလောင်း (၃)လုံးမှ ခေါင်းလောင်းစာများကို အလေ့လာခံအဖြစ် သတ်မှတ်လေ့လာထားပါသည်။ ထိုသို့လေ့လာရာတွင် ရေးဟန်ဆိုင်ရာ နည်းစနစ်များကို အခြေခံ၍ ခေါင်းလောင်းစာရေးဟန်ကို ဖော်ထုတ်ထားပါသည်။ ဤစာတမ်းတွင် ဘုရားနီဘုရားသမိုင်း ခေါင်းလောင်းစာ ဝေါဟာရနှင့်သဘောသဘာဝ၊ ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်းစာရေးဟန် ဟူ၍ အခန်းခွဲကာ လေ့လာထားပါသည်။ ခေါင်းလောင်းစာ ရေးဟန်ကို လေ့လာသည့်အတွက် ခေါင်းလောင်းစာများတွင် ပါဝင်သော သမိုင်းမှတ်တမ်း ယဉ်ကျေးမှုများကို သိရှိလာစေသည့်အပြင် ခေါင်းလောင်းစာ ရေးဟန်၏ တန်ဖိုးကို ချင့်တွက်မိပါသည်။

နိဒါန်း

ဤစာတမ်းသည် မြန်မာနိုင်ငံဝိဇ္ဇာသိပ္ပံပညာရှင်အဖွဲ့ (၁၇) ကြိမ်မြောက် သုတေသနစာတမ်းဖတ်ပွဲသို့ တင်သွင်းသော သုတေသနစာတမ်း ဖြစ်ပါသည်။ ဘုရားနီဘုရားခေါင်းလောင်းစာသည် မန္တလေးမြို့ ဘုရားနီဘုရား အတွင်းရှိသော ခေါင်းလောင်း (၃)လုံးမှ အလှူမှတ်တမ်း ဖြစ်ပါသည်။ ဤစာတမ်းတွင် အခန်း (၃)ခန်း ခွဲ၍ လေ့လာတင်ပြထားပါသည်။ အခန်း (၁)တွင် ဘုရားနီဘုရားသမိုင်း၊ အခန်း (၂)တွင် ခေါင်းလောင်းစာ ဝေါဟာရ၊ သဘောသဘာဝနှင့် သမိုင်းအကျဉ်း၊ အခန်း (၃)တွင် ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်း (၃)လုံးမှ ခေါင်းလောင်းစာရေးဟန် တို့ကို လေ့လာတင်ပြထားပါသည်။

၁။ ဘုရားနီဘုရားသမိုင်း

မန္တလေးမြို့ကို ပဉ္စမသင်္ဂါယနာတင် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး တည်ထောင်ခဲ့ပြီး မင်းနေပြည်တော် တည်ရာမြို့ ဖြစ်ခဲ့သည်။ ထိုသို့ တည်ထောင်မှုရာတွင် ဝင်းများ၊ ရပ်ကွက်များ အသီးသီး သတ်မှတ်ခဲ့ပါသည်။ ထိုဝင်းများ၊ ရပ်ကွက်

* ဒေါက်တာ၊ တွဲဖက်ပါမောက္ခ၊ မြန်မာစာပေ၊ ရတနာပုံတက္ကသိုလ်

များတွင် ဘုရားစေတီများလည်း တည်ထားကိုးကွယ်ပါသည်။ ရှေးဟောင်းဘုရားစေတီများကိုလည်း ထိန်းသိမ်းကာ တည်ထားကိုးကွယ်စေခဲ့ပါသည်။ ရှေးဟောင်းဘုရားစေတီများတွင် ဘုရားနီဘုရားသည်လည်း တစ်ဆူအပါအဝင် ဖြစ်ပါသည်။ ဘုရားနီဘုရားသမိုင်းနှင့် ပတ်သက်၍ ရွှေကိုင်းသား၏ အနှစ်- ၁၀၀ပြည့် မန္တလေးစာအုပ်တွင်-

“အနောက်ပြင် ပုလဲငွေရောင်ရပ်ရှိ ဘုရားနီဘုရားကို အမရပူရ ပဌမမြို့တည် ဘိုးတော်ဘုရား လက်ထက် ရွှေတိုက်ဝန် မောင်နှမက တည်ခဲ့သည်ဟု အမှတ်အသား တွေ့ရသည်။ အင်္ဂတေ မပို့ မသုတ်ဘဲ အုတ်ရိုးနီနီအတိုင်း ကာလတာရှည်စွာ တည်ရှိနေသည့်အတွက် ဘုရားနီဟု ခေါ်ရကြခြင်း ဖြစ်သည်။ ဘွဲ့တော်မှာ ဆုတောင်းပြည့် ဖြစ်လေသည်။ မန္တလေးခေတ် ရောက်သောအခါ မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး၏တောင်ဆောင်တော် မိဘုရားက ထပ်မံပြင်ဆင် ရွှေအပြည့်ထည့်၍ ကုသိုလ်ပြုပြန် လေသည်။ မြန်မာမင်းတို့လက်ထက် တရားမှု ဖြစ်ပွား၍ ကမ္ဘာကြီး ၄ရပ်သို့ ကျလျှင် ဘုရားနီဘုရား ရင်ပြင်တော်၌ ကျမ်းသစ္စာ ကျိန်ဆိုကြသည်။”^၁

ဟူ၍ ရေးသားဖော်ပြထားပါသည်။

ဘုရားနီဘုရားသည် မန္တလေးမြို့ ပုလဲငွေရောင်အရပ်တွင် တည်ရှိသည်။ ဘုရားနီဘုရားသမိုင်း နှင့်ပတ်သက်၍ နေထွတ်၏ မန္တလေးအဘိဓာန်စာအုပ်တွင်-

“ဘုရားနီဘုရားသည် ရွှေကျီးမြင်ဘုရား မြောက်ဘက်ရှိ ထင်ရှားသော စေတီတော်ကြီးတစ်ဆူ ဖြစ်ပေသည်။ မန္တလေးမြို့ တွင် တည်ထားကိုးကွယ်သည်။ အမရပူရခေတ် ဘိုးတော် (ဗဒုံမင်း) လက်ထက် ရွှေတိုက်ဝန် မောင်နှမက တည်ထား ကိုးကွယ်ခဲ့သည်။ ဘွဲ့အမည်မှာ ဆုတောင်းပြည့်စေတီဖြစ်သည်။ နှစ်ကာလ အတန်ကြာသည်အထိ အင်္ဂတေ မကိုင်ဘဲ အုတ်ရိုးနီနီ ဖြစ်နေသဖြင့် ဘုရားနီဟု တွင်ခဲ့လေသည်။ ထို့နောက် မင်းတုန်းမင်း လက်ထက်တွင် အချောသတ်ခဲ့ပြီး ရွှေသင်္ကန်း ကပ်လျှံခဲ့သည်။ မြန်မာမင်းများလက်ထက်တွင် ဘုရားနီ ရင်ပြင်တွင် အမှုစစ်ဆေးစီရင်ရာတွင် ကမ္ဘာလေးရပ် (ရေငုပ်၊

^၁ ရွှေကိုင်းသား၊ ၁၉၅၉၊ ၂၅၃။

မီးထွန်း၊ ခဲတောက်၊ ဆန်ဝါး) ဖြင့် မစစ်ဆေးမီ ကျမ်းကျိန် သစ္စာပြုစေ အလေ့ရှိသဖြင့် သစ္စာတိုင်ဘုရားအဖြစ် ထင်ရှားခဲ့ သည်။ ဘုရားတည်နေရာသည် ၂၁ လမ်းနှင့် ၂၂ လမ်း ကြား၊ ၈၁ နှင့် ၈၂ လမ်းကြား ပုလဲငွေရောင်ရပ်တွင် တည်ရှိသည်။”

ဟု ဖော်ပြထားပေသည်။

ဘုရားနီ ဆုတောင်းပြည့် မြတ်စွာဘုရားစေတီတော်ကြီးကို သစ္စာနန္ဒ ရဟန္တာ မထေရ် အရှင်သူမြတ်မှ ပန္နက်ချမင်္ဂလာ ချီးမြှင့်တော်မူပြီး တတိယသံဃာယနာတင်၊ အာသောကနရိန္ဒရာဇာမင်းကြီး တည်ထားကိုးကွယ်တော်မူခဲ့သော စေတီပေါင်း ရှစ်သောင်းလေးထောင်တွင် အနေကဇာတင် တစ်ဆူ အပါအဝင် ဖြစ်တော်မူသည်။ မူလ ဉာဏ်တော် (၁၂)တောင်၊ မွေသရီရ၊ ဓာတ်တော် (၁၂)ဆူ ကိန်းဝပ်စံပယ် တော်မူသည်။ ပုဂံ အနော်ရထာ၊ အင်းဝ သီဟသူမှစပြီး အဆက်ဆက်လှူဒါန်းခဲ့ရာ ရတနာပုံခေတ်တွင် သာသနာ့ဒါယကာ ပဉ္စမသံဃာယနာတင် ဘဝရှင် မင်းတုန်း မင်းတရားကြီးနှင့် သားတော် သီပေါရာဇာ အထိ ထပ်မံဖြည့်မွမ်းမံကာ အဆင့်ဆင့် ရွှေဉာဏ်တော်မြှင့်ကာ တည်ထားကိုးကွယ်ခဲ့သည်။ ထိုမှတစ်ဆင့် ဘုရားနီဆုတောင်းပြည့် စေတီတော်ကြီးကို သက္ကရာဇ် (၁၂၆၃) ခုနှစ်တွင် လူအများ စုပေါင်းပြီး ထပ်မံ ဖြည့်မွမ်းမံကာ အဆင့်ဆင့် ရွှေဉာဏ်တော်မြှင့်ကာ တည်ထားကိုးကွယ်ခဲ့သည်။ ယခု ဉာဏ်တော်မှာ (၉၃)တောင်ရှိပြီ ဖြစ်ပေသည်။ ဘုရားနီဘုရား ဆုတောင်းပြည့်မြတ်စွာ ဘုရားကြီး၏ ဘုရားဝတ္ထုကမြေမှာ အရှေ့မျက်နှာ တောင်မြောက်အလား (၅၄၃)ပေ ရှိကြောင်း သိရပါသည်။

မန္တလေးမြို့ရှိ ဘုရားနီဘုရားသည် စတင်တည်ထားကိုးကွယ်သည့် သက္ကရာဇ် အခိုင်အမာ မသိရသော်လည်း ယနေ့တိုင် မန္တလေးမြို့တွင် ထင်ရှားကျော်ကြားလျက် ရှိပါသည်။

၂။ ခေါင်းလောင်းစာ ဝေါဟာရ၊ သဘောသဘာဝနှင့် သမိုင်းအကျဉ်း

ခေါင်းလောင်းဟူသော ဝေါဟာရကို ပုဂံခေတ် မတိုင်မီကတည်းက စတင် အသုံးပြုနိုင်ကြောင်း ပညာရှင်တို့ ယူဆကြပေသည်။

^၁ နေထွတ်၊ ၁၉၉၇၊ ၂၀၂။

ခေါင်းလောင်းစာဟူသည် ခေါင်းလောင်းပေါ်တွင် ရေးထိုးထားသောစာဟု အလွယ်မှတ်သားနိုင်ပေသည်။ ခေါင်းလောင်းစာနှင့်ပတ်သက်ပြီး ဆရာမောင်ခင်မင်၏ မြန်မာစကား မြန်မာရုပ်ပုံလွှာ စာအုပ်တွင်-

“ခေါင်းလောင်းစာမှာ စေတီပုထိုးများတွင် သွန်းလုပ်လှူ ထားသော သတ္တုခေါင်းလောင်းများတွင် ရေးထိုးထားသော စာများ ဖြစ်သည်။”^၁

ဟု ဖွင့်ဆိုထားသည်ကို တွေ့နိုင်ပေသည်။ ထို့အပြင် ခေါင်းလောင်းစာနှင့် ပတ်သက်ပြီး ဆရာလှိုင်ဝင်းဆွေက မြန်မာ့ခေါင်းလောင်းဟူသော စာအုပ်တွင်-

“ခေါင်းလောင်းစာဟူသည်မှာ ခေါင်းလောင်း၏ ကိုယ်ထည်တွင် မော်ကွန်းတင် ကမ္မည်းထိုးခဲ့သော မှတ်တမ်းစာဟု ဆိုနိုင်သည်။”^၂

ဟု ဖွင့်ဆိုထားပေသည်။ ထိုအချက်များအရ ခေါင်းလောင်းစာသည် သတ္တုကြေး စသည်တို့ဖြင့် ပြုလုပ်ထားသော ခေါင်းလောင်းကိုယ်ထည်များပေါ်တွင် ရေးထိုးသော စာများ ဖြစ်ကြောင်းကို သိနိုင်ပေသည်။

ခေါင်းလောင်းစာ၏ သဘောသဘာဝနှင့် ပတ်သက်ပြီး ခေါင်းလောင်းစာ များကို ယေဘုယျ (၂)မျိုး ခွဲခြားကြကြောင်း တွေ့ရသည်။ ၎င်းတို့မှာ မူရင်း ခေါင်းလောင်းစာနှင့် ဆင့်ထိုးခေါင်းလောင်းစာပင် ဖြစ်သည်။ မူရင်းခေါင်းလောင်းစာတွင် ခေါင်းလောင်းသွန်းလုပ်လှူဒါန်းစဉ် ခေါင်းလောင်းကိုယ်ထည်တွင် ပတ်ဝိုက်ပြီးဖြစ်စေ အတန်းလိုက်ဖြစ်စေ ရေးထိုးသောစာများ ဖြစ်သည်။ ဆင့်ထိုး ခေါင်းလောင်းစာ များတွင် ရှေးကရေးထိုးခဲ့သော ခေါင်းလောင်းစာများကို ပြုပြင်မွမ်းမံသူတို့ ဆင့်ထိုး ရေးသားခဲ့သော စာတန်းများဖြစ်ကြောင်း ပညာရှင်တို့က ဆိုကြသည်။ ထို့အပြင် အချို့ခေါင်းလောင်းများတွင် မူရင်းရော ဆင့်ထိုး အရေးအသားမျိုးပါ တွေ့ရတတ် ကြောင်းလည်း ဆိုကြသည်။

ခေါင်းလောင်းစာတွင် အလှူရှင်သည် မိမိအလှူကို နောင်အရှည်တည်တံ့ စေအောင်၊ နှောင်းလူတို့ သိရှိအောင် ရည်ရွယ်ပြီး ရေးထိုးတတ်ကြသည်။ ထိုသို့ ရေးထိုးရာတွင် အလှူရှင် စိတ်နေသဘောထားများလည်း တွေ့ရတတ်ပေသည်။ ခေါင်းလောင်းစာတွင် အလှူရှင်အမည်၊ အလှူပြုသော ခုနှစ်၊ ခေါင်းလောင်း အလေးချိန် စသည်တို့ ပါဝင်သည်ကို တွေ့နိုင်ပေသည်။ ထိုမှတစ်ဆင့် အလှူပြု

^၁ ခင်မင်၊ မောင်(ဓနုဖြူ)၊ ၁၁၇။

^၂ လှိုင်ဝင်းဆွေ၊ ၁၉၈၆၊ ၂၅။

ရသည့် ရည်ရွယ်ချက်၊ ဆုတောင်း၊ အမျှဝေစကားများ ထည့်သွင်းရေးသား လာကြသည်။ ထို့အပြင် ညောင်ရမ်းခေတ် ခေါင်းလောင်းစာအချို့တွင် မိမိ အလှူကို မဖျက်ဆီးစေရန် ကျိန်စာရေးထိုးသော အလေ့အထရှိကြောင်းကိုလည်း သိနိုင်သည်။

ခေါင်းလောင်းစာအရေးအသားနှင့်ပတ်သက်ပြီး ဆရာလှိုင်ဝင်းဆွေက မြန်မာ့ ခေါင်းလောင်း စာအုပ်တွင်-

“ခေါင်းလောင်းစာတွင် လက်ရေးလက်သား အမျိုးမျိုးကို လည်းကောင်း၊ ရေးသားစီကုံးပုံ အမျိုးမျိုးကို လည်းကောင်း တွေ့ရှိရ၏။ လေးထောင့် မန်ကျည်းစေ့လက်ရေး၊ လက်ရေးဝိုင်း စသည်ဖြင့် ခေတ်ကာလကို ခွဲခြားနိုင်သော အထောက်အထား ပြယုဂ်များ ဖြစ်လေသည်။”^၁

ဟူ၍ ခေါင်းလောင်းစာများတွင် တွေ့ရတတ်သော ခေါင်းလောင်းစာ အရေးအသား သဘောကို ရှင်းလင်းဖော်ပြထားသည်ကို တွေ့နိုင်သည်။ ပညာရှင်တို့၏ အဆိုအရ မန်ကျည်းစေ့ အက္ခရာပုံစံသည် ညောင်ရမ်းခေတ် ရှေ့ပိုင်းကာလများ ဖြစ်နိုင် ကြောင်းနှင့် ညောင်ရမ်းခေတ်နှောင်းပိုင်း ရောက်သောအခါမှသာ တဖြည်းဖြည်း အပိုင်း အက္ခရာသို့ ကူးပြောင်းလာကြောင်း ခန့်မှန်းကြသည်။ ခေါင်းလောင်းစာတွင် ပါဝင်သော အက္ခရာတို့၏ သဘောသဘာဝကို တွေ့ရပေသည်။

ပုဂံခေတ်တွင် ခေါင်းလောင်းစာများကို စကားပြေနှင့် ရေးသားခဲ့ပြီး နောက်ပိုင်းတွင် ကဗျာပုံစံ မှတ်တမ်းတင်လာကြသည်။ နဘောထပ် ရေးဟန်များဖြင့် မှတ်တမ်းတင်ကြောင်းကိုလည်း တွေ့နိုင်ပါသည်။ ထို့အပြင် စကားပြေနှင့် ကဗျာ နှစ်မျိုးရော၍ ရေးသားပုံကို တွေ့ရပါသည်။ ကုန်းဘောင်ခေတ်နှောင်းပိုင်း ကျောက်စာ အချို့တွင် ဂဏန်းသင်္ကေတနှင့် ယှဉ်တွဲသော အရေးအသားနှင့် တွဲစပ်ပြီး ရေးသား ကြကြောင်း တွေ့ရပေသည်။

ခေါင်းလောင်းတွင် စာဖြင့် မှတ်တမ်းတင်သည်သာမက အင်းကွက်များ ဖြင့်လည်း မှတ်တမ်းတင်ကြပါသည်။ အင်းကွက်များအပြင် စာနှင့်တကွ အရုပ်များ ကိုလည်း ရေးဆွဲဖော်ပြတတ်ကြသည်။ ခေါင်းလောင်းစာနှင့်တကွ တွေ့ရတတ်သော အရုပ်ပုံများမှာ - ခြင်္သေ့ရုပ်၊ ကျားရုပ်၊ ဆင်ရုပ်၊ နဂါးရုပ်တို့အပြင် ဟင်္သာရုပ် များလည်း ပါဝင်ပေသည်။ တစ်ချို့ ခေါင်းလောင်းစာများတွင် ခေါင်းလောင်းသွန်း လောင်းပြီးသောအချိန်ကို ဇာတာခွင်ပုံစံနှင့် ရေးမှတ်ကြသည်။

^၁ လှိုင်ဝင်းဆွေ၊ ၁၉၈၆၊ ၂၇။

ခေါင်းလောင်းကို လွန်ခဲ့သော နှစ်ပေါင်းလေးထောင်ကတည်းက တရုတ် ပြည်တွင် စတင်တီထွင်သုံးစွဲခဲ့ကြပါသည်။ မြန်မာနိုင်ငံတွင် ပျူနိုင်ငံတော်ကြီး ထွန်းကား ခဲ့စဉ်က ပန်းတဦးလုပ်ငန်းများ ထွန်းကားလာသည်နှင့်အညီ ခေါင်းလောင်းများလည်း ပြုလုပ်သုံးစွဲလာခဲ့ကြကြောင်းကို ပျူယဉ်ကျေးမှု သမိုင်းများတွင် တွေ့ရပေသည်။ ခေါင်းလောင်းပေါ်တွင် အလှူပြုပုံကို မှတ်တမ်းတင်ရေးထိုးလေ့ ရှိကြောင်းကို လှိုင်ဝင်းဆွေ၏ ရှေးဟောင်းကမ္မည်းစာများ စာအုပ်တွင်-

“ခေါင်းလောင်းစာကို အေဒီ ၅ ရာစု မှစတင်၍ ယခု ခေတ်ကာလ အထိ ရေးသားခဲ့ကြသော အထောက်အထား ရှိပါသည်။ မြန်မာ နိုင်ငံ ပဒေသရာဇ် မင်းအဆက်ဆက်တို့၏ ခေတ်အခေါ်အဝေါ် အားဖြင့် ပျူ၊ ပုဂံ၊ ပင်းယ၊ စစ်ကိုင်း၊ အင်းဝ၊ တောင်ငူ၊ ညောင်ရမ်းနှင့် ကုန်းဘောင်ခေတ်တို့တွင် ခေါင်းလောင်းစာများ ရေးထိုး မှတ်တမ်းတင်ခဲ့ကြသည်။”^၁

ဟူ၍ ဖော်ပြထားပါသည်။ ရေးသားချက်အရ ခေါင်းလောင်းစာသည် အေဒီ (၅) ရာစု ပုဂံခေတ် မတိုင်ခင်က ပေါ်ထွန်းနေပြီဖြစ်ကြောင်း သိနိုင်သည်။ ခေတ်အဆက်ဆက် အလှူရှင် အဆက်ဆက် ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ကြကြောင်းကိုလည်း တွေ့နိုင်ပေသည်။

မြန်မာ့ခေါင်းလောင်းစာသမိုင်းနှင့် ပတ်သက်ပြီး ဦးမောင်မောင်လေး၏ ခေါင်းလောင်းစာ နိဒါန်း စာတမ်းတွင်-

“မြန်မာအက္ခရာဖြင့်ရေးထိုးသော အစောဆုံး ခေါင်းလောင်းစာကို ပုဂံ၊ မြင်းကပါ၊ တာမဏီကျေးရွာမှ ရရှိသော ခေါင်းလောင်းငယ် တွင် တွေ့ရှိနိုင်သည်။ (အမြင့် ၅.၅ လက်မ၊ အဝ ၅.၂၅ လက်မ) ဘာသာအားဖြင့် ပါဠိဘာသာ ဖြစ်သည်။”^၂

ဟူ၍ ရေးသားဖော်ပြထားသည်။ ခေါင်းလောင်းစာ စတင်ရေးသားသည့် အက္ခရာ အပြင် စတင်တွေ့ရှိသည့် ခေါင်းလောင်းကိုပါ သိရှိရပါသည်။

မြန်မာအက္ခရာ၊ မြန်မာဘာသာဖြင့် ရေးထိုးထားသော ရှေးအကျဆုံး ခေါင်းလောင်းမှာ ညောင်ဦးမြို့ ရွှေစည်းခုံဘုရားအတွင်းရှိ သက္ကရာဇ် (၉၁၉) ခုနှစ်တွင် ရေးထိုးသော ဆင်ဖြူရှင် ဘုရင့်နောင်မင်းတရားကြီး၏ ခေါင်းလောင်း ဖြစ်ကြောင်း သုတေသီတို့က ဆိုကြသည်။

^၁ လှိုင်ဝင်းဆွေ၊ ၂၀၁၄၊ ၁၁၁။
^၂ မောင်မောင်လေး၊ ဦး၊ ၁၉၈၆၊ ၂။

ပုဂံခေတ် မတိုင်ခင်ကတည်းက စတင်ရေးသားလျက် ရှိနေပြီဖြစ်သော ခေါင်းလောင်းစာများသည် ပုဂံခေတ်နောက်ပိုင်း ပင်းယ၊ အင်းဝ၊ တောင်ငူ၊ ညောင်ရမ်း၊ ကုန်းဘောင်ခေတ်၊ ရတနာပုံခေတ်အပြင် ယနေ့ထက် တိုင်အောင် ခေါင်းလောင်းများ သွန်းလုပ်လှူဒါန်းကြပြီး အလှူမှတ်တမ်းများလည်း ယခုထက်တိုင် ရေးထိုးလျက် ရှိကြပေသည်။

၃။ ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်း(၃)လုံးမှ ခေါင်းလောင်းစာရေးဟန်

မန္တလေးမြို့၊ အောင်မြေသာစံမြို့နယ် ဘုရားနီဘုရားအတွင်းရှိ ခေါင်းလောင်း များမှာ ကုန်းဘောင်ခေတ်တွင် လှူဒါန်းထားသော ခေါင်းလောင်းများ ဖြစ်ပါသည်။ ခေါင်းလောင်း (၅)ခုရှိပြီး ခေါင်းလောင်း (၃)ခု၏ ရေးဟန်ကို လေ့လာတင်ပြထား ပါသည်။

ယင်းတို့မှာ-

၁။ သက္ကရာဇ် (၁၂၂၈) ခုနှစ်၊ ကဆုန်လ၊ ဘုရားနီဘုရား မြောက်ဘက်ရှိ ခေါင်းလောင်းအမ မယ်မို့ လှူခဲ့သော ခေါင်းလောင်းစာ

၂။ သက္ကရာဇ် (၁၂၂၉) ခုနှစ်၊ ဝါဆို လပြည့်ကျော် ၉ ရက်နေ့၊ ဘုရားနီဘုရား အနောက်မြောက်ဘက်ရှိ အလှူရှင် မောင်ကျုပ် လှူခဲ့သော ခေါင်းလောင်းစာ

၃။ သက္ကရာဇ် (၁၂၄၇) ခုနှစ်၊ ပထမ ဝါဆိုလ၊ ဘုရားနီဘုရား မြောက်ဘက်ရှိ အလှူရှင် ဆရာကျူး လှူခဲ့သော ခေါင်းလောင်းစာ

တို့ဖြစ်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် ခေါင်းလောင်းစာရေးဟန်ကို စာပေရှုထောင့်မှ လေ့လာ တင်ပြထားပါသည်။ ရေးဟန်ပညာကို ဆရာကြီး မောင်ခင်မင်(ခနုဖြူ)က-

“စာပေအရေးအဖွဲ့ တစ်ခုတွင် အသုံးပြုထားသော ဘာသာ စကား၏ သွင်ပြင်လက္ခဏာများကို သရုပ်ဖော်ခြင်းနှင့် ထိုသရုပ် ဖော်ပြမှုကို အခြေပြုလျက် စာပေ၏ အရည်အသွေးကို တန်ဖိုးဖြတ်ခြင်း ဟူသော အလုပ်နှစ်ခုကို အဓိကဆောင်ရွက် ရသည်”^၁

^၁ ခင်မင်၊ မောင်(ခနုဖြူ)၊ ၂၀၁၁၊ ၅။

ဟူ၍ ဆိုထားပါသည်။

အမမယ်မို့ ခေါင်းလောင်းစာတွင် ရေးထိုးထားသော အကြောင်းအရာများမှာ ရှေးဦးစွာ မြတ်စွာဘုရား၏ ဂုဏ်တော် ကျေးဇူးတော်များကို အမွန်းတင်ကာ ရေးထိုး ဖော်ပြထားသည်။ ထို့နောက် ဘုရားရှင်၏သာသနာတော် အနှစ် (၂၄၁၀) ရောက်သော အခါတွင် ရတနာပုံ နေပြည်တော်ကြီးကို အုပ်ချုပ်တော်မူသော မင်းတုန်းမင်းတရား၏ ဘုန်းတော်တို့ကို ချီးကျူးဖွင့်ဆိုထားပေသည်။ ထို့နောက်တွင် ခေါင်းလောင်းကို လှူဒါန်းကြောင်း ရေးထိုးထားသည်။ သက္ကရာဇ် (၁၂၂၈) ခုနှစ် ကဆုန်လတွင် ခေါင်းလောင်းကို လှူဒါန်းခဲ့သည်။ ခေါင်းလောင်း၏ အလှူရှင်မှာ စည်ရှည်ရပ် (ယခုအခါ စက်ရှင်)ရပ်တွင် နေထိုင်သော မမယ်မို့ ဖြစ်သည်။ ခေါင်းလောင်း အလှူရှင် နေသောအရပ်သည် သံရောင်းရာနေရာ ဖြစ်သည်။ ခေါင်းလောင်းကို လှူဒါန်းသည့် အခါ သားကြီး မောင်စ၊ သမီးကြီး မညိမ့်၊ သမီး အလတ် မရွှေအေး၊ သမီး အငယ် မခါတို့နှင့် တိုင်ပင်ပြီး လှူဒါန်းခဲ့ကြောင်း ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ထားပါပေသည်။ ထို့နောက် မိမိလှူဒါန်းသော ခေါင်းလောင်း၏ ခမ်းနားကြီးကျယ်ပုံတို့ကို အမွန်းတင် ရေးဖွဲ့ထားပါသည်။ ခေါင်းလောင်းကိုလှူရာတွင် ရေစက်ချ လှူဒါန်းခဲ့ပေသည်။ ထိုကောင်းမှုအကျိုးကြောင့် အသာဝေါတရားလေးပါးတို့၏ ကင်းရာကုန်ရာ ဖြစ်သော အရဟတ္တဖိုလ် အရဟတ္တမဂ် ရလိုကြောင်း ဆုတောင်းစကားတို့ဖြင့် မှတ်တမ်းတင် ထားခြင်း ဖြစ်ပေသည်။ ခေါင်းလောင်းပြုလုပ်သော အဖိုးအခငွေနှင့် ပိဿချိန် မပါဝင်ချေ။

အမမယ်မို့ ခေါင်းလောင်းစာ၏ စီစဉ်တင်ပြပုံ ရေးဟန်မှာ ဘုရား၏ ဂုဏ်တော်၊ ရတနာပုံမြို့ တည်ထောင်ပုံ၊ မင်းတုန်းမင်း၏ ကြီးမြတ်ပုံ၊ အလှူပြု သည့်နေ့ရက်၊ အလှူရှင်၏ အမည်၊ နေရပ်၊ အလှူပစ္စည်း၊ အမျှဝေပုံတို့ကို ဖော်ပြ ထားပါသည်။

ဘုရားနီခေါင်းလောင်းစာများကို လေ့လာရာ၌ အလှူရှင်တို့သည် အလှူပြု ရာတွင် ဘုရားရှင်၏ ဂုဏ်တော်များကို ခေါင်းလောင်း၏အစမှာပင် ထည့်သွင်း ရေးသားသည်ကို တွေ့ရသည်။

မြတ်စွာဘုရားရှင်၏ ဂုဏ်တော် ဘုန်းတော်တို့ကို ဖွဲ့ရာ၌ ခေါင်းလောင်း အမ မယ်မို့ ခေါင်းလောင်းစာတွင်-

“အစိန္တေယျဂုဏရပတသ။ သေဋ္ဌံဇေဋ္ဌ။ လောကနထာ။ ဒေဝါ
ဒေဝ။ ဓမ္မသာမိ။ မုနိဘဂဝါ။ ဝိနာရက။ နာထစသည်။
မကျူစကောင်း။ ဂုဏ်အပေါင်းနှင့် ပြည့်စုံတော်မူသေး။ တဿ

တာဒိသဿ။ ထိုသို့ သဘောရှိသော။ နာတဿ။ အကျွန်ုပ်တို့
တို့၏။ စီးပွားချမ်းသာကို မေတ္တာ၏အစွမ်းဖြင့် တောင့်တတော်မူ
တတ်သော မြတ်စွာဘုရား၏” (၁၂၂၈-က-၅)

ဟူ၍ ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်တို့၏ ထုံးစံအတိုင်း ဘုရားရှင်၏ ကြီးမားမြင့်မြတ်ပုံကို ဦးထိပ်
ထားကာ ရေးသားထားကြောင်း တွေ့ရပေသည်။

ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်းစာများတွင် မင်း၏ဘုန်းတော်ကို ဖွဲ့ဆိုခြင်း
များလည်း ပါဝင်သည်။ မင်းတုန်းမင်းတရားလက်ထက် သက္ကရာဇ် (၁၂၂၈)ခုထိုး
ခေါင်းလောင်းအမ မယ်မို့ခေါင်းလောင်းစာတွင်-

“အာဒိစ္စဝံသ သမ္ဘဝေါ။ နေနတ်၏ အနွယ်တော် ဖြစ်တော်မူ
ထသော” (၁၂၂၈-က-၁)

ဟူ၍ လည်းကောင်း

“မဟာရဓဋ္ဌာနီမင်နေပြင်ကြီး၏ သွယ်ရာ အင်္ဂါ ကြီးငယ်နှင့်
ပြင်စုံစွာ တင်ထောင် အာဒိအစရှိ၍ မြို့တည်နန်းတည်
မင်းတရားကြီး တမူလည်း ဖြစ်ထသော။ ဒီပါတလာနဝိတီဏေား
ဇေမ္မူ ကုန်းပြင် ထင်ရားပျံ့နှံ့သော အာဏာရှိတော်မူထသော။”
(၁၂၂၈-က-၁)

ဟူ၍လည်းကောင်း ရှည်လျားခမ်းနားစွာ ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ထားသည်ကို တွေ့နိုင်
ပေသည်။ ရှေးဦးစွာ မင်းတရားကြီး၏ အနွယ်တော် မြင့်မြတ်ပုံကို ဖွဲ့ဆိုထားပြီး
တစ်ဆက်တည်းပင် မြို့တည်နန်းတည် မင်းတစ်ပါး ဖြစ်သည့်အကြောင်း
ရေးထိုးထားသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

အလှူရှင်များသည် မိမိတို့ အလှူပြုသည့်အခါ အလှူပြုသည့်အချိန်တို့ကို
ရေးထိုးဖော်ပြကြသည်ကို တွေ့ရသည်။ ခေါင်းလောင်းအမ မယ်မို့ခေါင်းလောင်းစာ
တွင်-

“ကောဇာသကြဇ် ၁၂၂၈ ခု ဂိမှန္တေ။ နွေရတုဖြစ်သော။ ဝသာခေ။
က္ခူလန္တိက် သံန္တရေ။ ပြိုနေ့လက်တတ်။ ကောင်မြတ်မြတ်မင်္ဂလာ
အခါနေရက်နှိုက်။” (၁၂၂၈-က-၁)

ဟု တွေ့ရပေသည်။ သို့သော် ဂြိုဟ်နက္ခတ် ကောင်းမွန်သောနေ့တွင် လှူဒါန်းမှုကို ဖော်ပြသည်ကို ကြည့်ခြင်းအားဖြင့် အလှူရှင်၏ ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်တို့၏ အလှူပြု သည့်အတိုင်း နေ့ကောင်းရက်သာ ရွေးချယ်လေ့ရှိပုံကို တွေ့နိုင်ပေသည်။

ခေါင်းလောင်းစာများတွင် အလှူရှင်တို့သည် မိမိတို့နေထိုင်ရာ အရပ်ဒေသကို ဖော်ပြလေ့ ရှိကြပါသည်။ ခေါင်းလောင်းအမ မယ်မှိုခေါင်းလောင်းစာတွင် မိမိနေထိုင်ရာ အရပ်ဒေသကို-

“စဉ်ရှည် တိဝုယဿ။ စဉ်ရှည်ဟူ၍ အမည်ရှိသော။ မြို့တော် ကြီး၏။ ဒွါရဿ။ တံခါ၏။ ပဟိ။ အပဖြစ်သော။ အယျက ဌာနေ။ သံရောင်ရာအရပ်၌။ ဝါ။ သံသဉ်တို့နေရာ။ သံတန်း အရပ်၌။” (၁၂၂၈-က-၁)

ဟူ၍ ဖော်ပြထားပါသည်။ သံရောင်း၊ သံထည်၊ သံတန်း ဟူ၍ နေထိုင်ရာအရပ်၊ အလုပ်အကိုင်၊ အရောင်းအဝယ် ပြုလုပ်သည့်နေရာများကို ပါဝင်အောင် ရေးသား ထားပါသည်။ စည်ရှည်တံခါးသည် ယခုထက်တိုင်အောင် ရှိသေးသော်လည်း စည်ရှည်အရပ်မှာမူ ယခုလက်ရှိတွင် စက်ရှင်အရပ်ဟု အမည်တွင်ပါသည်။ စက်ရှင် အရပ်ကို နတ်မောက်ထွန်းရှိန်က ဝင်းတွေနဲ့ တည်ခဲ့သည့် မင်းနေပြည် စာအုပ်တွင်-

“အကွက် (၁၄၇) စက်ရှင်ဝင်းသည် စက်ရှင်တံတားကို အစွဲပြု၍ ခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ ၈၀ လမ်းနှင့် ၈၁ လမ်းကြား၊ ၁၉ လမ်းနှင့် ၂၀ လမ်းကြား ရှိသည်။ အရှေ့ဘက်တွင် စက်ရှင်တံတား ပျက်ကြီးကို တွေ့နိုင်သည်။ ရှေးအမည်မှန်မှာ စည်ရှည်တံခါး ဖြစ်သည်။”^၁

ဟု ရေးသားဖော်ပြထားပါသည်။ ထို့အပြင် သံသဉ်တို့၏နေရာ သံတန်းအရပ်တွင် နေထိုင်သည်ဟု ဆိုသည်ကို ကြည့်ခြင်းအားဖြင့် ကုန်းဘောင်ခေတ်က သံအရောင်း အဝယ်ပြုရာ နေရာဖြစ်ကြောင်းကိုလည်း သိနိုင်ပေသည်။

မမယ်မှို ခေါင်းလောင်းစာတွင် အလှူပစ္စည်းမှာ ခေါင်းလောင်းတစ်လုံး တည်းသာ ဖြစ်ပါသည်။ မိမိလှူသော အလှူပစ္စည်းဖြစ်သည့် ခေါင်းလောင်း၏ အကြောင်းကို အလင်္ကာ အဆင်တန်ဆာ ဥပမာများစွာဖြင့် ဖော်ကျူးကာ ခေါင်းလောင်း၏ ဂုဏ်အင်္ဂါရပ်တို့ကို ပေါ်လွင်အောင် ဖွဲ့ဆိုရေးသားထားသည်ကို-

^၁ ထွန်းရှိန်၊ နတ်မောက်၊ ၂၀၀၉၊ ၁၄၈

“နိစ္စဒါဒိရူပေတံ။ ပဲ့တင်ထပ်ခြင် အစရှိသော အသံနှင့် ပြည့်စုံသော သုသု ဒွပဋ္ဌလောဟဇံ။ အလွန်သန့်စင်သော။ ဝဋ္ဋမဉ်သော ကျေဖြစ်သော။ ဝိစိတ္တ ရူပ လင်္ကာတံ။ ဆန်းကြယ်သော။ အရုပ်တို့ဖြင့် တဆာဆင်အပ်သော။ တိအသလယေ။ ဥပါသော အခိုက်အတန်ရှိသော နတ်တို့နေရာ တာဝတိံသာ နတ်ပြည်။ ဝသန္တေဿ။ နေသော။ သက္ကဿ။ သကြာမင်၏။ ကရဝနေဝ။ တစ်ကြိမ်မှုတ်လျှင်။ စတုမာ သတော။ ငှလ တိုင်မ။ ဘဒ္ဒနရူဒံ။ အသံစဲးသော။ . . .”

ဟူ၍ ခေါင်းလောင်း၏ ဂုဏ်ရည်ကို ပေါ်လွင်အောင် အသံနှင့်ပြည့်စုံသော၊ အလွန် သန့်စင်သော စသည့် နာမဝိသေသနများနှင့် ဝေဝေဆာဆာ ရေးထိုးထားပါသည်။

ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်းစာများ၌ အလှူရှင်တို့သည် မိမိတို့၏ အလှူကို ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ရာတွင် အလင်္ကာ အဆင်တန်ဆာများ သုံးထားကြောင်း တွေ့ရ ပေသည်။

ခေါင်းလောင်း၏ အသံသာပုံကို သာမန်မရေးဖွဲ့ဘဲ အသံသာပုံမှာ ကုဋေ တစ်သောင်း ရှိပုံကို-

“ချိုမစ်တသောင်ခုတေ (အတိဿယဂုတ္တိအလင်္ကာ)” (၁၂၂၈-၁)

ဟူ၍ ခေါင်းလောင်း၏ ထူးခြားပုံကို အံ့ဩဖွယ်ဖြစ်အောင် မှတ်တမ်းတင် ရေးထိုး ထားသည်။ ခေါင်းလောင်းသည် လေးလပြည့်မှ အသံစဲးပြီး နတ်ခရုသင်းကဲ့သို့လည်း အသံသာသော ခေါင်းလောင်းဖြစ်သည်ဟု စာဖတ်သူ အံ့ဩဖွယ်ဖြစ်အောင် ရေးထိုး ထားသည်။ ခေါင်းလောင်း၏ ကောင်းမွန်ပုံကိုလည်း ပေါ်လွင်လာစေသော ရေးဟန် ဖြစ်ပါသည်။

ခေါင်းလောင်းအမ မယ်မှို ခေါင်းလောင်းစာတွင် အလှူရှင်သည် ခေါင်းလောင်းကို လှူဒါန်းရာတွင် အလွန်သန့်စင်သောစိတ်ဖြင့် လှူဒါန်းပုံ၊ သားသမီး မြေးမြစ် အပေါင်းနှင့် ရေစက်သွန်းချပြီး ကောင်းစွာ လှူဒါန်းပုံကို-

“သုဒ္ဓဟာသထောသာ အလွန်သန့်စင် ရွှင်လန်သောစိတ်ဖြင့်။ ဒက္ခဏံ။ ရေစက်ကို ဒါတယိတွာန်။ ကျဇေ၍။ မယံ။ ခေါင်းလောင်း အမ မမယ်မှိုနှင့်တကွ သာသ္မီ မြေ မြစ် တစု တိုသဉ် သိုပူဇီသို။ ကေါစွာလှူဒါန် ပူဇော်ကုန်၏” (၁၂၂၈-၁)

ဟု တွေ့ရပါသည်။

ခေါင်းလောင်းအမ မယ်မို့ခေါင်းလောင်းစာ၏ ဆုတောင်းပုံမှာ-

“အမှာကံ။ အကျွန်ုပ်တို့၏။ ဣဒံပုညံ။ ကောင်းမှုသည် အာသဝေါတရား ၄ ပါး တို့၏ ကုန်ရာ အရဟတ္တမဂ် အရဟတ္တ ဖိုလ်ကို ဆောင်စွပ်နိုင်သည့်သောတုံ ဖြစ်စေသတည်း။” (၁၂၂၈-က-၁)

ဟူ၍ ရိုးရိုးရှင်းရှင်းနှင့်သာ ဆုတောင်းစကား ဆိုထားသည်ကို တွေ့နိုင်ပေသည်။ အရဟတ္တမဂ်ကိုသာ ရလိုသော အလှူရှင်၏ စိတ်နေသဘောထားကို တွေ့ရပေသည်။

ခေါင်းလောင်းအမ မယ်မို့ ခေါင်းလောင်းစာတွင်မူ အမျှဝေခြင်း မပါရှိချေ။

အလှူရှင် မောင်ကျုပ်ခေါင်းလောင်းစာတွင် ရှေးဦးစွာ ဘုရားသခင်၏ သာသနာတော် နှစ်ထောင့်လေးရာအကျော်တွင် ရတနာပုံနေပြည်တော်ကြီးတွင် စိုးစံသော မင်းတုန်းမင်းအကြောင်းကို ချီးကျူးဖွဲ့ကာ မှတ်တမ်းတင်ထားသည်။ အလှူရှင်သည် စည်ရှည်အရပ် (ယခု စက်ရှင်) အရပ်တွင် နေထိုင်သူ ဖြစ်သည်။ အလှူရှင်အမည်မှာ မောင်ကျုပ် ဖြစ်သည်။ ဇနီးသည် အလှူဒါယိကာမမှာ မဘီ ဖြစ်သည်။ လှူဒါန်းရသည့် ရည်ရွယ်ချက် ဆုတောင်းစကားမှာ ခန္ဓာချုပ်ငြိမ်းပြီး နိဗ္ဗာန်ကို လိုချင်သောကြောင့် ဖြစ်သည်။ အလှူရှင်သည် ရပ်တော်မူဘုရား တစ်ဆူ၊ အခန်း ကိုးခန်း ပါဝင်ဖွဲ့စည်းထားသော တန်ဆောင်းတို့အပြင် ခေါင်းလောင်းကိုပါ သွန်းလုပ်လှူဒါန်းခဲ့သည်။ ခေါင်းလောင်းအတွက် ကျသင့်ငွေ အဖိုးအခမှာ အသပြာ (၁၂၀၀၀) ဖြစ်သည်။ အလှူပြုသည့်အချိန်သည် သက္ကရာဇ် (၁၂၂၉) ဝါဆို လပြည့်ကျော် (၉)ရက်နေ့ ဖြစ်သည်။ နောက်ထပ် ဆုတောင်းတစ်ခုမှာ ထိုပြုရသော ကောင်းမှုကြောင့် တိုင်းပြည်ကို အုပ်ချုပ်စိုးစံလိုသော မင်းတစ်ပါး ဖြစ်ရလိုကြောင်း ဆုတောင်းထားပေသည်။ ထို့နောက် မိမိ၏အလှူကို မိဘ ဆွေမျိုးသားချင်းများ အပြင် နတ် လူ ဗိုလ်ပါ အစရှိသော သူများလည်း မိမိ၏ကုသိုလ်နှင့်တကွ ထပ်တူရ စေကြောင်း အမျှဝေထားပါသည်။ နောက်ဆုံးတွင် ဘုရားဆုကို ရလိုကြောင်း ဆုတောင်းထားပုံတို့ဖြင့် မှတ်တမ်းတင်ထားခြင်း ဖြစ်သည်။

အလှူရှင် မောင်ကျုပ် ခေါင်းလောင်းစာတွင် ဘုရား၏ဂုဏ်တော်ကို-

“နရာနရ သမော သံရံဏ လောကဂတံ ပတ္တဖြစ်တော်မူသော ဂေါတမ ဘုရားသွင်” (၁၂၂၉ က-၂)

ဟု ပါဠိဘာသာနှင့်သာ ဘုန်းတော်ကို ဖွဲ့ဆိုထားပေသည်။

အလှူရှင် မောင်ကျုပ် ခေါင်းလောင်းစာတွင် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး၏ ဘုန်းတော်ကို ဖွဲ့ဆိုရာတွင်-

“မန္တလေးပြည်ကြီးကို။ တိုင်းသီဘန်ဆင်း။ အောင်မြေနင်းတော်
မူသော ကုန်းဘောင်သမတ။ ဖလဝစကရတ်။ မြစ်တော်ဥဂါဠိ
မန္တတ်ဘုရားသည်။ တလွှားသပြေ မြေဇေယျဓိပ်ကို။ ဘုန်းရပ်
ပေး၍။”

ဟု ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ထားသည်ကို တွေ့နိုင်သည်။ မန္တလေးမြို့ကို မန္တလေး ပြည်ကြီး ဟူသော ကုန်းဘောင်ခေတ် ရေးဟန်ကိုလည်း တွေ့ရပါသည်။

အလှူရှင်သည် မိသားတစ်စုနှင့် သိုင်းသိုင်းဝိုင်းဝိုင်း ကောင်းကောင်းမွန်မွန် လှူဒါန်းပုံကို ပေါ်လွင်စေသော ရေးဟန်ကို တွေ့ရပါသည်။

ထို့နောက် အလှူရှင် မောင်ကျုပ် ခေါင်းလောင်းစာတွင် အလှူပြုသည့် ရက်ကို-

“၁၂၂၉-ခု ဝါဆိုလပြည်ကျော် ၉ ရက်နေ့” (၁၂၂၉-က-၂)

ဟူ၍ ရိုးရှင်းစွာ ရေးထိုးထားပါသည်။

ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်းစာများတွင် အလှူရှင်တို့သည် မိမိတို့ အကြောင်းကို ရေးသားဖော်ပြသည်။ အလှူရှင် မောင်ကျုပ် ခေါင်းလောင်းစာတွင် အလှူရှင်သည် စည်ရှည်ရပ်တွင် နေထိုင်သူဖြစ်ကြောင်း၊ ဆွေစဉ်မျိုးဆက် ကုသိုလ် မပြတ်ပြုခဲ့သော မျိုးနွယ်မှလာသောသူ ဖြစ်ကြောင်း၊ နှလုံးသားဖြူစင်သူ ဖြစ်ကြောင်း၊ သတင်းကောင်းနှင့်သာ ပြည့်စုံသူဖြစ်သော လူမွန်လူရည် ဖြစ်ကြောင်းကို-

“ဇာတန်းပြာသော စည်ရှည်ရပ်နေ၊ မျိုးဆွေစည်ဆက်။ မပြက်
ကူလ။ သုဒ္ဓဇာတိ။ ကောင်းဘိ အယူ။ ကြည်မှုနှစ်လုံး၊
သုံးလေးသွင်း၊ စင်ကြယ်ခြင်းနှင့်ပြည့်စုံသော။ မောင်ကျုပ်တွင်မင်း
လူမွန်ရည်သည်” (၁၂၂၉-က-၂)

ဟူ၍ ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ထားသည်။ နေရပ်ကိုသာမက မျိုးရိုး၊ စိတ်နေ သဘောထား စသည်တို့ကိုပါ ရေးသားဖော်ပြထားသည်ကို တွေ့ရသည်။

အလှူရှင် မောင်ကျုပ် ခေါင်းလောင်းစာ၌ မိမိ၏ အလှူပစ္စည်းကို ဖော်ပြ ရာတွင်-

“လက္ခဏာကြီးငယ် ခြေသွယ်ရောင်ခြည်။ ပိတ်လည် ရေမီး ရိုဝါးသွယ်ဖြာ။ ထက်နတ်ရွာမှ။ သဗ်ဿသို့။ ကြွလာအက။ ရွှေဆင်တုခသို့။ ရှုမညီသော ရွှေရုပ်တော်ဘုရား။ ၁။ ၎်ပြင် တဝ။ သာသနောတမက။ မူလအရင် သုန့်ရှင်းကြည်လင်။ ရွှေမှင်ဇီဝါ။ မရာပြောင်ရွန်း တိန်တိန်တွန်းသော ငြုခန်း ထမဝါ တစောင်း။ ။ သဒ္ဓါဒါန။ သဟသသင်္ချာ။ သပြာကျပ်ပေါင် တသောင်း နှစ်ထောင်။ ရေတွက်ဆောင်သား။ အသံဧဠိမ့်။ ကြေးကလိမ့်သည်။ နှစ်သိမ့်ဝေးနီး။ နါမငြီးသော ခေါင်းလောင်း ကြေးစင်။ ။ အသီးသီးအရပ်ရပ်” (၁၂၂၉-က-၂)

ဟု ရေးထိုးထားသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ ရုပ်တော်မူရုပ်ပွားတော်ကို လှူဒါန်းရာ၌ ရုပ်တော်မူဘုရား၏ ပုံပန်းသဏ္ဍာန်ကို သရုပ်ဖော်ရာတွင် တာဝတိံသာနတ်ပြည်သို့ မယ်တော်မိနတ်သားအား တရားဟောအပြီး သဗ်ဿနဂိုရ်ပြည်သို့ ပြန်ဆင်းလာ သည့်အခါ ရောင်ခြည်တော် ခြောက်သွယ် ကွန့်မြူးနေဟန်တို့နှင့် ခိုင်းနှိုင်းရေးထိုး ထားသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ ထို့အပြင် အလှူရှင်သည် တန်ဆောင်းနှင့် ခေါင်းလောင်း တို့ကိုပါ လှူဒါန်းကြောင်း စီစဉ်ဖော်ပြ ရေးထိုးထားပေသည်။ မိမိ၏အလှူကို ကာရန်ချိတ် စကားပြေဟန်ဖြင့် ဝေဝေဆာဆာ ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ထားပုံကို တွေ့ရပေသည်။

အလှူရှင် မောင်ကျုပ် ခေါင်းလောင်းစာတွင် ဆုတောင်းစာကို -

“စက်သံသရာ ခန္ဓာလမ်းခး။ ခရီးမှတက်ဆန်ရွှေ့ နိဗ္ဗာန်ပြည်။
အောင်မြေစည်ကို ကပ်ဆည်း ခိုလုံရခြင်း အကျိုးငှါ” (၁၂၂၉-က-၂)

ဟူ၍ သံသရာဝဋ်ဆင်းရဲမှ လွတ်ပြီးသည့်နောက်တွင် နိဗ္ဗာန်ကို ရောက်လိုကြောင်း ဆိုထားသည်။ နောက်ဆုံးတွင် ဘုရားဆုကို ရလိုသောသဘောကို -

“ပုဒိအာနှင့်ပြည်စုံပါလို၏” (၁၂၂၉-က-၂)

ဟု ရေးက ရေးထိုးခဲ့သော ခေါင်းလောင်းစာများအတိုင်း သွယ်ဝိုက်သောနည်းဖြင့် ဘုရားဆုကို တောင်းထားသည့် ဝိဇ္ဇာ (၃)ပါး ရသော ဘုရားဖြစ်ရလိုသည့် အလှူရှင်၏ စိတ်နေသဘောထားကို တွေ့နိုင်ပေသည်။

အမျှဝေရာတွင် အလှူရှင် မောင်ကျုပ် ခေါင်းလောင်းစာတွင်-

“ကောင်းမှု၏အဖိုကိုလည်း။ ရေမြေသနင်း မင်းနှင့်တကွ။ မိဘ နှစ်ပါး သာမယားမျိုးဆွေ။ ဗိုလ်ချေ နတ် လူ သုံးဘုံသူတို့ ထာနှင့်ရေသည်။ သက်သေဖြင့်ပိုထ အမျှဆက်ပါသည်။ ကျွန်ုပ် ကိုနှင့်။ ကုသိုလ်ထပ်မျှ ရကုံကြွ၍ သုခပြီးလောံင စေသော်ဝ်။”
(၁၂၂၉-က-၃)

ဟူ၍ ပါရှိပေသည်။ အလှူရှင်သည် မင်း၊ မိဘ၊ သားမယား၊ ဆွေမျိုးနှင့် ဗိုလ်ပါများ အပါအဝင် လူ နတ် သတ္တဝါ သုံးဘုံသားတို့ပါ သူ့ကုသိုလ်နှင့် ထပ်တူထပ်မျှ ရစေလိုသော ဆန္ဒဖြင့် အမျှဝေထားသည်မှာ မိဘအပေါ် တိုင်းပြည်အုပ်ချုပ်သော မင်းဘုရင်အပေါ် ဆွေမျိုးများအပေါ်တွင် အလေးထားတတ်သူတစ်ဦး ဖြစ်ကြောင်း၊ သူတစ်ပါးကိုပါ မိမိနှင့်ထပ်တူ ကုသိုလ်အကျိုး ရရှိခံစားစေလိုသူ ဖြစ်ကြောင်း ခန့်မှန်းနိုင်ပေသည်။

တတိယ ခေါင်းလောင်းမှာ ဆရာကျူး၏ ခေါင်းလောင်းစာ ဖြစ်သည်။ ထိုခေါင်းလောင်းစာသည်လည်း ရှေးဦးစွာ မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး၏ ဘုန်းတော်ကို ရေးဖွဲ့ထားသည်။ အလှူရှင် ဆရာကျူးသည် ကြေးမုံတံခါးအတွင်းတွင် နေထိုင်သူ ဖြစ်သည်။ ဇနီးသည်၏အမည်မှာ မယ်ခိုင်ဖြစ်ကြောင်း ဆိုသည်။ အလှူပြုသည့် ခုနှစ်မှာ သက္ကရာဇ် (၁၂၄၇) ပထမဝါဆိုလ ဖြစ်သည်။ အလှူပစ္စည်းများမှာ ရုပ်ပွားတော်တစ်ဆူ၊ ပလ္လင်၊ အုတ်ဇရပ်၊ တံခွန်တိုင်၊ ခေါင်းလောင်းတို့အပြင် မျက်နှာကျက်လည်း ပြုလုပ်လှူဒါန်းခဲ့ပေသည်။ ထို့အပြင် ရေတွင်းလည်း လှူဒါန်းကြောင်း တွေ့ရသည်။ အလှူပြုသော အကျိုးအားကြောင့် ဘဝများစွာ ဖြစ်သော်လည်း အပါယ် လေးပါး ကပ်သုံးပါး ရန်ပြစ်ရှစ်ပါးမှ လွတ်သောသူ ဖြစ်ရလိုကြောင်း ဆုတောင်း ထားသည်။ ထို့အပြင် မိမိ၏အလှူကို အမျှဝေရာတွင် လူ၊ နတ်တို့ သတ္တဝါအပေါင်း ရကြစေလိုကြောင်း ရေးထိုးထားသည်။ တစ်ဖန် မျက်နှာမြင်က ချစ်ခင်ပါစေ၊ အသံ ကြားက သနားပါစေ စသည့် ဆုတောင်းများအပြင် သစ္စာလေးပါးကိုလည်း သိမြင်လို သောသူ၊ နောင်ပွင့်မည့် ဘုရားကိုလည်း ဖူးတွေ့ရလိုကြောင်းနှင့် တရားဓမ္မကို ဦးစွာ နာကြားလိုသောသူ ဖြစ်ကြောင်း ဆုတောင်းထားသည်။ ထို့အပြင် မိမိ၏ ကုသိုလ် ကောင်းမှုအကျိုးကို မိဘ ဆရာ ဆွေမျိုးများအပြင် တိုင်းပြည်အုပ်ချုပ်သော မင်းနှင့် မိဖုရားကို လည်းကောင်း၊ သားသမီးများအပြင် မျူးမတ်ဗိုလ်ပါ နတ်သိကြား ဗြဟ္မာမင်း တို့မှအစ ယမမင်း အဆုံး ရစေလိုကြောင်း အမျှပေးဝေထားသည်။ ခေါင်းလောင်း အလေးချိန်မှာ ကြေးချိန် ၁၄၂၅၅၀ ချိန် ဖြစ်ကြောင်းနှင့် ခေါင်းလောင်း၏ ကျသင့်ငွေမှာ ကြေးပိသာ တသောင်းကျော် ကျကြောင်းတို့ကို ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင် ထားခြင်း ဖြစ်သည်။

ဆရာကျူး ခေါင်းလောင်းစာတွင် မြတ်စွာဘုရား၏ ဂုဏ်တော်ကို ဖွဲ့ဆိုခြင်း မပါရှိချေ။ သို့သော် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး၏ ဘုန်းတော်ဘွဲ့ကို ဦးစွာ ရေးသား ဖော်ပြထားပေသည်။ တိုင်းပြည်အုပ်ချုပ်သော မင်းဘုရင်အပေါ် အလေးထားသည့် သဘောမျိုး ဖြစ်သည်။

အလှူရှင် ဆရာကျူး ခေါင်းလောင်းစာတွင်-

“ဘုန်းမိမိန္ဒာတ်။ စကရပ်ဟု၊ ဥက္ကဋ္ဌ၍စောလှ။ ပြောမဝသာ။ ပဉ္စမ သင်္ဂါယနာတင်။ ဘနတ်ရှင်၏၊ ရွှေရင်တော်နှစ်။ သားတော် စစ်နှင့်။ ဦးသစ်ရွှေလှော်သမီးတော်။” (၁၂၄၇-က-၃)

ဟု ဘုန်းတော်ကို ဖွဲ့ဆိုထားသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး၏ ဘုန်းတော်ကိုဖွဲ့ဆိုထားပြီး မင်းတုန်းမင်းတရားကြီးနောက် နန်းတက်သည့် သီပေါမင်း နှင့်စုဖုရားတို့၏အကြောင်းကို သွယ်ဝိုက်ဖော်ပြထားပေသည်။ မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး သည် တိုင်းပြည်ကို အုပ်ချုပ်နေသော မင်းမဟုတ်သည့်တိုင်အောင် မင်းတရားကြီး၏ ဘုန်းတော်ကိုပါ ထည့်သွင်းရေးသားထားသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ လက်ရှိအုပ်ချုပ် သော မင်းဘုရင်ကိုလည်း ပဉ္စမသင်္ဂါယနာတင် မင်းမျိုးမင်းနွယ် ဖြစ်ကြောင်းကို ပြဆိုလိုသည့် အလှူရှင်၏ စိတ်နေစိတ်ထားကိုပါ တွေ့ရပေသည်။

အလှူရှင် ဆရာကျူး ခေါင်းလောင်းစာတွင်-

“နှစ်ရေကောဇာ။ ထောင်နှစ်ရာက။ စွန်သာလေးဆယ်။ ခွန်နှစ် ကယ်၍။ ဆန်းကျယ်ပထမ။ ဝါဆိုလနိုက်။” (၁၂၇၄-က-၃)

ဟု တွေ့ရပေသည်။ အလှူပြုသည့်အချိန်ကို စာပေဟန်ဖြင့် မှတ်တမ်းတင်ထားပုံကို တွေ့ရပေသည်။

ခေါင်းလောင်းစာများမှ ခုနှစ် သက္ကရာဇ်များ ရေးထိုးပုံကို လေ့လာလျှင် အချို့ ခေါင်းလောင်းစာများတွင် ဂဏန်း သင်္ကေတများဖြင့် ရေးလေ့ရှိသော်လည်း အချို့တွင် အရေးအကွာရာနှင့်လည်း မှတ်တမ်းတင်လေ့ရှိပုံကို လေ့လာရပါသည်။

အလှူရှင် ဆရာကျူးသည် မိမိ၏အလှူကို မှတ်တမ်းတင်ရာတွင် မြေကို အစိုးရသော နတ်သားကိုပါ တိုင်တည်ပြီး သက်သေပြုပြီး အလှူပြုပုံကို တွေ့ရသည်။ ခေါင်းလောင်းစာတွင်-

“သုန္ဒြေဒေဝါ။ သက်သေညာ၍” (၁၂၄၇-က-၃)

ဟု ရေးထိုးထားသည်။ ထိုသို့ ဝသုန္ဒရေကို သက်သေပြု လှူဒါန်းသည့်အလေ့ကို ရှေးခေတ်ကတည်းက ကျောက်စာများတွင် တွေ့နိုင်သည့်အတွက် ဗုဒ္ဓဘာသာဝင် တို့၏ တိုင်တည်သက်သေပြုခြင်း အလေ့အထတစ်ခုသည် ထွန်းကားလျက် ရှိကြောင်း သိနိုင်ပေသည်။

ခေါင်းလောင်းစာများသည် ခေါင်းလောင်းသွန်းလုပ် လှူဒါန်းပြီး ရေးထိုး ထားသည့် စာများဖြစ်သည့်အတွက် သွန်းလုပ်လှူဒါန်းသည့် ခေါင်းလောင်း၏ အလေးချိန်၊ အရွယ်ပမာဏများကို အတိအကျ ဖော်ပြလေ့ရှိသည်။ ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်းစာများတွင် ခေါင်းလောင်းအလေးချိန်ကို စာဟန်ဖြင့်သော် လည်းကောင်း၊ ဂဏန်းသင်္ကေတဖြင့်သော် လည်းကောင်း ရေးထိုးဖော်ပြထားသည်ကို တွေ့ရသည်။ အလှူပြုချိန်၊ အလှူပြုပုံ၊ အလှူပစ္စည်း၊ ဆုတောင်းနှင့် အမျှဝေစကားများ ပါဝင် နေသည်ကိုလည်း တွေ့ရပေသည်။ နေရပ်များကို အတိအကျ ဖော်ပြပေးခြင်းအား ဖြင့်လည်း မန္တလေးခေတ်တွင် ခေါ်ဝေါ်နေသော အမည်များနှင့် ယနေ့ခေတ် ခေါ်ဝေါ် ကွဲပြားမှု ရှိသည်ကို တွေ့နိုင်ပါသည်။ ရပ်ကွက်၏ မူလအမည်ကို ရေးထိုးဖော်ပြ ထားသည့် အတွက်လည်း ခိုင်မာသည့် သမိုင်းအထောက်အထားများကို သိရှိနိုင် ပါသည်။

ထို့အတူပင် ဆရာကျူး ခေါင်းလောင်းစာတွင်-

“ညာလက်ရုံးတူ၊ တအားမုလျက်၊ ကြည်ဖြူမြတ်လေး။
ခွင့်တော်ပေး၍၊ တင့်ရေးတင့်ဘွယ်။ အသွယ်သွယ်ကို ရှေ့ဝယ်
တင်စေ။ လျှော့ပစေဟု။ မိန့်ရွှေဗျာသံ။ အထူးနံ့၍။ ကျော်လှူ
သင်တုံ။ သ-င်ချိုလျက်။ ကြေးမှုံမည်ရင်း။ တံကားတွင်းဝယ်။
အိမ်ခင်းသာယာ။ နေထိုင်ပါသည်။ သညာမည်တူ။ ဆရာကျူးနှင့်”
(၁၂၄၇-က-၃)

ဟူ၍ ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ထားပါသည်။ အလှူရှင်၏ ရေးသားချက်အရ အလှူရှင်၏ အလုပ်အကိုင်ကိုပါ သိရှိခွင့်ရရှိသော ဘုရင်၏ ယုံကြည်အားထားခြင်း ခံရသူဖြစ်ပုံ ကောင်းမွန်ရာကို အကြံပေးရသည့် မှူးမတ်တစ်ဦး ဖြစ်ပုံတို့ကို ခန့်မှန်းနိုင်သည်။ နန်းတော်အတွင်းတွင် နေထိုင်သူတစ်ဦး ဖြစ်ကြောင်းကိုလည်း သိရသည်။ အလုပ် အကိုင်နှင့် နေထိုင်ရာအရပ်ကို အလှူမှတ်တမ်းတွင် ဖော်ပြရေးသားထားသည်။

ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်းစာများအရ ခေါင်းလောင်းအလှူရှင်တို့သည် မိမိတို့၏ မျိုးရိုး အရပ်ဒေသနှင့် အလုပ်အကိုင်တို့ကိုပါ ဖော်ကျူးရေးသားထား သည်မှာ ခေါင်းလောင်းစာများ၏ ထူးခြားမှုတစ်ရပ်ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။

အလှူရှင် မောင်ကျူး ခေါင်းလောင်းစာတွင် မိမိလှူဒါန်းသော အလှူပစ္စည်း တို့ကို ဖော်ပြရာတွင်-

“တည်ထားစံရာန်။ ပလ္လင်ပြန်လည်။ စိန်မှန်တကား။ မုတ်ထွတ် တွဲလျက်။ တတွဲမုတ်ကြီး။ ဥက္ကာမီးသို့။ ရောင်ညီးပြောင်လက်။ မျက်နှာကျက်နှင့်။ စိန်ခက်ရောင်လျှပ်။ ဥဋ္ဌိဇရပ်လည်း။ ပွင့်ချပ် ပန်းမွန်။ ဆန်းအလွန်ရှင့်။ သုဝဏ်ရောင်ညီး။ သံခိုက်ထီးက။ ဝေးနီးထိန်တောံ။ အရှိန်မော်လျက်။ စိန်ကျော်လျှံပြိုင်။ တံခွန် တိုင်မူ။ ရောင်ဆိုင်နေလ။ ဆံရေသ၍။ ဗုဒ္ဓသက်သေ။ ပြုလွှာ ပေသည်။ သုန္ဒြေနတ်သား။ ရွှေရုပ်ပွားနှင့်။ ပတမြား ရောင်မောင်း။ စိန်ခေါင်းလောင်းလည်း။ ငြိမ့်ညောင်းသံသာ။ ရေတွင်းမှာမူ။ ဒေဝါမာဃ။ ဖန်လှာရသို့။ သင်းမြကြည်လင်။ ဧချိုလင်တည့်။” (၁၂၄၇-က-၃)

ဟု တွေ့ရပေသည်။ အလှူရှင်သည် မိမိ၏အလှူကို တိတိကျကျဖော်ပြထားကာ မိမိလှူသော အလှူပစ္စည်းများဖြစ်သော မျက်နှာကျက်၊ အုတ်ဇရပ်၊ တံခွန်တိုင်၊ ခေါင်းလောင်း၊ ရေတွင်း စသည်တို့ကို အသေးစိတ်လည်း ရေးဖွဲ့ထားပေသည်။

အလှူပစ္စည်းများကို လေ့လာကြည့်မည်ဆိုလျှင် ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်တို့ လှူဒါန်း လေ့ရှိသော၊ ဘုရား၊ တန်ဆောင်း၊ ရေတွင်းရေကန်၊ သိမ်များ ပါဝင်နေသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ အလှူပစ္စည်းများကို ကြည့်ခြင်းအားဖြင့် အလှူရှင်တို့၏ ဥစ္စာ စည်းစိမ် ကြွယ်ဝမှုကို ဖော်ပြနေပြီး၊ အလှူပစ္စည်းနှင့် ပတ်သက်၍ ရေးထိုးထား သည်တို့မှာလည်း အလှူရှင်၏ စိတ်နေစိတ်ထားကို ပေါ်လွင်စေပါသည်။

ခေါင်းလောင်းစာပါ အလှူပစ္စည်းများ၏ တန်ဖိုးအရ ဥစ္စာစည်းစိမ် ပြည့်စုံ သူများဖြစ်ကြောင်း ခန့်မှန်းသိနိုင်ပေသည်။ အလှူရှင်၏ အမျိုးအနွယ်ကိုကြည့်လျှင် မင်းမှုထမ်းများလည်း ဖြစ်သကဲ့သို့၊ သာမန် အရပ်သားများလည်း ပါဝင်ပေသည်။ သာမန်အရပ်သားဖြစ်သော်လည်း ဥစ္စာစည်းစိမ်ပြည့်ဝသူ ဖြစ်ကြောင်း နေထိုင်ရာ အရပ်တို့ကိုကြည့်ပြီး သိနိုင်ပေသည်။ ဆုတောင်းပုံနှင့် အမျှဝေပုံများကို ကြည့်ခြင်း အားဖြင့် အလှူရှင်တို့၏ စိတ်ဆန္ဒသဘောကို တွေ့နိုင်စေသည်။

အလှူရှင် ဆရာကျူး ခေါင်းလောင်းစာတွင် အလှူရှင် ဆရာကျူး၏ ဆုတောင်းသည် အပါယ်လေးပါး ကပ်သုံးပါး ရပ်ပြစ်ရှစ်ပါးမှ လွတ်ပြီး မျက်နှာမြင် ချစ်ခင်ပါစေ အသံကြား သနားပါစေ ဟူသော လောကီဆုတောင်း သာမက တရားထူး ရလိုသော၊ နောင်ပွင့်မည့်ဘုရားကို ဖူးမြင်လိုသော လောကုတ္တရာဆုတို့ကိုပါ

ရည်ညွှန်းထားသူဖြစ်ကြောင်း ခန့်မှန်းနိုင်ပေသည်။ အလှူရှင်တို့၏ အချို့ ဆုတောင်း စကားများမှာ ဝေဝေဆာဆာ ရှည်ရှည်လျားလျား ရေးထိုးထားသည်ကို တွေ့နိုင် သကဲ့သို့ အချို့ဆုတောင်းစကားများမှာ တိုတိုရှင်းရှင်း ရှိသည်ကို တွေ့ရပေသည်။

ဆရာကျူး ခေါင်းလောင်းစာတွင်-

“ထိုကုသလပြုသမျှကို။ နှိုင်းဆပုဟု။ ရွှေမေရူသို့။ ကျေးဇူး အရှင်။ မွေးမိခင်နှင့်။ ဂုဏ်အင်ကြီးလှ မွေးသည်ဘဟု။ သင်ပြ ဆရာ။ ညာတကာနှင့်။ ရာဇာပြည့်ရှင် တို့သခင်တည့်။ တောင်တင်ညာတား။ မိဖုရားနှင့်။ ပတ္တမြားရွှေလှော်။ ရင်သွေး တော်တို့။ မှူးကျော်မတ်လှ ရာထူးရသည့်။ ပြည်မလက်ရုံး။ ပြည်ပခုံးနှင့်။ ပြည်းလုံးဗိုလ်မှူး။ ဝတိန်ငူဝယ်။ ထိန်ကျူး ဘုန်သစ်။ ဒေဝရာဇ်တို့။ နတ်စစ်သကြား နတ်အများတို့။ နတ်သားဝသံ။ မကျင်းတုံပဲ။ ရှစ်ဘုံရှစ်ထပ်။ ငရဲရပ်ကို။ မြဲကြပ်စောင်ခြင်း။ ယမမင်းမှ။ စသည်များလှဲ။ ဝေနေယကို။ သမတာဂေ။ အမျှဝေ၏ ” (၁၂၄၇-က-၃)

ဟု တွေ့ရပေသည်။ မိဘ၊ ဆရာသမားတို့အပြင် တိုင်းပြည်အုပ်ချုပ်သော မင်းနှင့် မိဖုရား သာမက သားတော် သမီးတော် တို့ကိုပါ အမျှပေးဝေထားသည်ကို ကြည့်ခြင်းအားဖြင့် မင်းနှင့်ဆက်ဆံနေရသူ ဖြစ်ကြောင်း ရာထူးရာခံရှိသူတစ်ဦး ဖြစ်ကြောင်း ခန့်မှန်းနိုင်သည်။ ထို့အပြင် မှူးမတ်ဗိုလ်ပါများနှင့် သိကြားမင်း နတ်တို့အပြင် ငရဲရှစ်ထပ်ကို အစိုးရသော ယမမင်းကိုပါ အမျှပေးဝေထားသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်တစ်ဦးတွင် တွေ့ရတတ်သော အမျှအတန်း ပေးဝေ သည့် အလေ့အထ တစ်ခုဟု ဆိုဖွယ်ရာ ဖြစ်ပေသည်။

ဘုရားနီဘုရားဝင်းအတွင်းရှိ ခေါင်းလောင်းစာများ၏ ဆုတောင်းပုံကို လေ့လာ ကြည့်လျှင် တစ်ချို့ အလှူရှင်များသည် အရဟတ္တဖိုက်ကိုသာ ရည်သန်ပြီး ဆုတောင်း ကြသည်။ တစ်ချို့မှာ ဘုရားဆုကို သွယ်ဝိုက်ပြီး ဆုပန်ကြသည်ကို တွေ့ရသည်။ နိဗ္ဗာန်ဆုကိုလည်း တောင်းကြသည်မှာ ရှေးအစဉ်အဆက်ကတည်းက ထွန်းကားလာ သောအလေ့သည် ထိုအချိန်တွင်လည်း ထွန်းကားလျက် ရှိနေကြောင်း သိနိုင်ပေသည်။

အမျှဝေရာတွင် တိုတိုရှင်းရှင်း အမျှဝေသကဲ့သို့ ရှည်လျားစွာ အမျှဝေထားပုံ တို့ကိုလည်း တွေ့နိုင်ပေသည်။ ဆုတောင်းနှင့် အမျှဝေပုံတို့ကို လေ့လာကြည့်လျှင် အလှူရှင်၏ စိတ်နေစိတ်ထားကို အကဲခတ်နိုင်သည်။

ခေါင်းလောင်းစာ၏ ရေးထုံးများမှာ အတိုကောက် ရေးထုံးများ၊ ဗျည်း ပြောင်းလဲ ရေးထုံးများ၊ ယပင့်ရရစ် ရေးထုံးများ၊ ရေးချိုဝိုက်ချ ရေးထုံးများအပြင် အခြား ထူးခြားသော ရေးထုံးများကိုလည်း တွေ့ရပါသည်။

အတိုကောက်ရေးထုံးများကို ခေါင်းလောင်းစာများအပြင် ပေစာ ပုရပိုက်စာ များတွင်လည်း တွေ့ရပါသည်။ အတိုကောက် ရေးထုံးများသည် ကုန်းဘောင်ခေတ် ရေးဟန်ပင် ဖြစ်သည်။ ဘုရားနီဘုရားတွင် တွေ့ရသော ခေါင်းလောင်းစာများမှ အတိုကောက် ရေးထုံးများမှာ-

<u>ယခုခေတ်</u>	<u>ရှေးခေတ်</u>	
နှစ်ဖြာ	၂ဖြာ	(၁၂၂၈-၁)
ကိုးခန်း	၉ခန်း	(၁၂၂၈-၁)
သာသနာ	သာသ္မာ	(၁၂၂၈-၁)
ကထာ	က္ကာ	(၁၂၂၈-၁)
ကဆုန်	က္ဆု	(၁၂၂၈-၁)
သမီး	သ္မီး	(၁၂၂၈-၁)
လောက်င	လောံင	(၁၂၂၉-၂)
လျှောက်	လျှောံ	(၁၂၄၇-၃)

စသည်တို့ကို တွေ့ရပေသည်။ စကားလုံးများတွင် နှစ်ဖြာ (၂ဖြာ)၊ ကိုးခန်း (၉ခန်း) စသည်ဖြင့် ကိန်းဂဏန်း သင်္ကေတနှင့် ရောနှောရေးသားဟန်တို့ကို တွေ့ရပါသည်။ သာသနာ (သာသ္မာ)၊ ကထာ (က္ကာ) စသည့် စကားလုံးဆင့် ရေးဟန်မျိုးလည်း တွေ့ရပါသည်။ လောက်င (လောံင)၊ လျှောက် (လျှောံ) စသည်ဖြင့် အသတ်အစား သေးသေးတင်သုံး၍ ရေးသားသည်ကိုလည်း တွေ့ရပါသည်။

ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်းစာများတွင် ဗျည်းပြောင်းလဲ ရေးထုံးများကို လည်း တွေ့ရပေသည်။ ဖ မှ ဘ သို့လည်းကောင်း၊ စ မှ ဇ သို့လည်းကောင်း၊ ဖ မှ ဘ သို့လည်းကောင်း၊ ထ မှ ဓ သို့လည်းကောင်း၊ က မှ ဂ သို့လည်းကောင်း၊ ဖ မှ ဗ သို့လည်းကောင်း ပြောင်းလဲကာ ရေးသားအသုံးပြုကြသည်ကို တွေ့နိုင်ပေသည်။ ဥပမာအားဖြင့်-

<u>ယခုခေတ်</u>	<u>ရှေးခေတ်</u>	
ကျစေ	ကျဇေ	(၁၂၂၈-၁)
ဇမ္ဗူထိပ်	ဇမ္ဗူဓိပ်	(၁၂၂၉-၂)
ပုဂ္ဂိုလ်	ပုဂ္ဂိုလ်	(၁၂၂၉-၂)
မိတ်ဖက်	မိတ်ဘက်	(၁၂၄၇-၃)
ကြည်ဖြူ	ကြည်ဖြူ	(၁၂၄၇-၃)

စသည်တို့ကို တွေ့ရပေသည်။ သံညှင်းကို သံပြင်းဖြင့် ရေးသားထားသည်ကို တွေ့ရပြီး အသံထွက်အတိုင်း ရေးသားခြင်း ဖြစ်သည်ဟု ဆိုနိုင်ပေသည်။

ဘုရားနီဘုရား ခေါင်းလောင်းစာများတွင် ယပင့်၊ ရရစ် ရေးထုံးများသည် မှားယွင်းရေးသားကြောင်းကို-

<u>ယခုခေတ်</u>	<u>ရှေးခေတ်</u>	
ကြေး	ကျေ	(၁၂၂၈-၁)
ကြင်ဖော်	ကြင်ဘော်	(၁၂၄၇-၃)
သိမြင်	သိမျင်	(၁၂၄၇-၃)
ကြိုးပမ်း	ကျိုးပန်း	(၁၂၄၇-၃)

လည်းတို့ကို တွေ့ရပါသည်။

ဘုရားနီဘုရားရှိ ခေါင်းလောင်းစာများတွင် ရေးချ၊ ဝိုက်ချ အသုံးများလည်း ယခုခေတ်နှင့် ကွဲပြားနေကြောင်း သိရသည်။ ဥပမာအားဖြင့်

<u>ယခုခေတ်</u>	<u>ရှေးခေတ်</u>	
ခေါင်းလောင်း	ခေါင်းလောင်း	(၁၂၂၈-၁)
ကောင်းစွာ	ကောင်းစွါ	(၁၂၂၉-၂)
ကြွလာ	ကြွလာ	(၁၂၂၉-၂)
ရုပ်တော်ပွား	ရုပ်တော်ပွါး	(၁၂၄၇-၃)

စသည်တို့ကို တွေ့ရပါသည်။

အခြား ထူးခြားသော စကားလုံးများအနေဖြင့် ယခုခေတ် ရတနာပုံကို ထိုခေတ်က “ရတနာပုံမ်” ဟူ၍လည်းကောင်း၊ တစ်ဖန် နေရာပြပုဒ် “ဌ”ကို

ထိုခေတ်က “နှိုက်”ဟု ရေးသားသုံးစွဲလျက် ရှိနေကြောင်း လေ့လာမှတ်သားရ ပေသည်။ ထို့အပြင် ယခုခေတ် စဲ ကို “စဲး” ဟူ၍ လည်းကောင်း၊ ယခုခေတ် သော ကို “သေး” ဟူ၍လည်းကောင်း၊ ကဲ ကို “ကဲး”၊ “အုတ်”ကို “ဥဋ္ဌ” ဟု လည်းကောင်း ရေးသားတတ်ကြကြောင်း လေ့လာတွေ့ရှိရပေသည်။

သွန်းလုပ် လှူဒါန်းသော ရုပ်တော်မူဘုရားသည် မြတ်စွာဘုရားရှင် တာဝတိံသာနတ်ပြည်မှ တရားဟောအပြီး သဃ်ဿနဂိုရ်ပြည်သို့ ပြန်ကြွလာဟန်နှင့် ဥပမာပေးကာ-

“ကြွလါအက၊ ရွှေစင်တုခသို့၊ (ဥပမာအလင်္ကာ)” (၁၂၂၉-၂)

ဟူ၍ လည်းကောင်း၊ မိမိလှူဒါန်းသော အလှူကို ဝမ်းမြောက်ဝမ်းသာ ကျေနပ်ပီတိ ပွားရသော မိမိ၏စိတ်ကို ခိုင်းနှိုင်းရေးဖွဲ့ထားသော စကားအဖြစ်-

“ဝွမ်းဆီထိသို့၊ (ဥပမာအလင်္ကာ)” (၁၂၄၇-၃)

ဟူ၍ လည်းကောင်း၊ အလှူရှင်က မိမိမွေးသော သားနှင့်သမီးမှာ ကောင်းကင်တွင် ထွန်းလင်းတောက်ပနေသည့် ကြယ်ပွင့်ကလေးများနှင့် ခိုင်းနှိုင်းကာ ရေးသားထား သော စကားအဖြစ်-

“ရောင်ဆိုင်ကြယ်ပွင့် သွယ်သွယ်ဆင့်သို့” (ဥပမာအလင်္ကာ)
(၁၂၄၇-၃)

ဟူ၍ လည်းကောင်း၊ အလှူရှင်က ဘုရင့်သားတော် သမီးတော်တို့ကို ပတ္တမြား၊ ရွှေစင် ရွှေသန့်တို့နှင့် ထပ်တူပြု ရေးဖွဲ့ထားသည်ကို-

“ပတမြားရွှေလှော် ရင်သွေးတော် (ရူပကအလင်္ကာ)” (၁၂၄၇-၃)

ဟူ၍ တွေ့ရပေသည်။ အလင်္ကာ အဆင်တန်ဆာများဖြင့် လှပစွာ မှတ်တမ်းတင် ရေးထိုးထားသည်ကို တွေ့ရပေသည်။

(၁၂၄၇)ထိုး မောင်ကျုပ် ခေါင်းလောင်းစာတွင်-

“သုဝဏ်ရောင်ညီး၊ သံခိုက်ထီးက၊ ဝေးနီးထိန်တောံ၊ အရိန်
မော်လျက်။ စိန်ကျော်လျှံပြိုင်။ တံခွံတိုင်မူ” (၁၂၄၇-၃)

ဟူ၍ ရေးထိုးထားပါသည်။ တံခွန်တိုင်၏ ထူးခြားစွာလှပပုံကို ရေးသားဖော်ကျူး ရာတွင် အသံချိုသာမှုရှိသည်ကို တွေ့ရသည်။ ကာရန်အသုံးများနှင့် ပြေပြစ်သော ရေးဟန်ကို တွေ့ရပါသည်။

ထို့ပြင် အလှူပစ္စည်းများကို ဖော်ပြရာတွင်-

“ပတမြားရောင်မောင်း။ စိန်ခေါင်းလောင်းလည်း။ ငြိမ့်ညောင်း
သံသာ။ ရေတွင်းမှာမူ။ ဒေဝါမာဃ။ ဖန်လှာရသို့ သင်းမြဲ
ကြည်လင်။ ဧချိုလင်တည့်။” (၁၂၄၇-၃)

ဟူ၍ ရေးထိုးထားသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ ရှင်းရှင်းလင်းလင်း ရေးသားထားသည့်
ရေးဟန်ကို တွေ့ရပါသည်။ လှူသော အလှူပစ္စည်းများမှာလည်း ပေါ်လွင်နေသည်
ကို တွေ့ရပေသည်။

သက္ကရာဇ် (၁၂၂၉)ထိုး မောင်ကျုပ် ခေါင်းလောင်းစာ၌ အလှူရှင်သည်
ဆုတောင်းစကားဆိုရာတွင်-

“လိုမတပဲ။ ဝဝစံရွှင်။ မျက်နှာမြင်က။ ချစ်ခင်ဆပွား။ အသံကြားက။
သနားပါစေ။ ဆုံးသဝေဝယ်။” (၁၂၂၉-၂)

ဟု တွေ့ရပေသည်။ အလှူရှင်၏ ဆုတောင်းစကားသည် ဖတ်ရှုရသူအပေါင်း
ကြင်နာသနားဖွယ် ဖြစ်လာစေသည်။ သနားခြင်းနှင့်အတူ ချစ်ခင်နှစ်သက်မှုကို
ပေါ်လွင်စေသော ဆုတောင်းကို ထင်ရှားစေသော ရေးဟန်ဖြစ်ပါသည်။

အလှူရှင်တို့သည် အလှူမှတ်တမ်းတင်ရာတွင် ခေါင်းလောင်းစာ အရေး
အသားများသည် အလင်္ကာများဖြင့် တန်ဆာဆင်၍ လည်းကောင်း၊ ဂုဏ်တင်သည့်
စကားလုံးများဖြင့် လည်းကောင်း၊ ရသကိုပါ ပေးစွမ်းသော အရေးအသားများ
ဖြစ်ကြောင်း တွေ့ရပါသည်။ ။

မြို့ငုံသုံးသပ်ချက်

ဘုရားနီဘုရားဝင်းအတွင်းရှိ ခေါင်းလောင်းစာများကို လေ့လာရာတွင် ခေါင်းလောင်းစာပါ သက္ကရာဇ်များအရ ခေါင်းလောင်းများသည် ကုန်းဘောင်ခေတ်တွင် လှူဒါန်းထားသော ခေါင်းလောင်းများဖြစ်ကြောင်း သိရပေသည်။

ဘုရားနီဘုရားရှိ ခေါင်းလောင်းစာများသည် အလှူမှတ်တမ်းများ ဖြစ်သောကြောင့် အလှူပြုချိန်၊ အလှူရှင်အမည်၊ အလှူပစ္စည်း၊ ဆုတောင်း၊ အမျှဝေစသည်တို့ကိုသာ တွေ့ရပေသည်။ အလှူမှတ်တမ်းတွင် မိမိတို့၏ အလှူကို အချိန်အတိအကျ ဖော်ပြကာ ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ကြသည်။ အလှူပစ္စည်းများကိုလည်း အတိအကျ ဖော်ပြလေ့ရှိသည်ကို သိနိုင်သည်။

ထို့အပြင် ဘုရားရှင်၏ ဂုဏ်တော်များ အုပ်ချုပ်သောမင်း၏ ဘုန်းတော်ဘွဲ့များကိုပါ ရေးထိုးမှတ်တမ်းတင်ကြသည်။ တစ်ချို့ ခေါင်းလောင်းစာများသည် မြတ်စွာဘုရားရှင်၏ဂုဏ်တော်ကို ဦးစွာရေးဖွဲ့ဖော်ပြလေ့ရှိကြသည်။ အချို့တွင် အုပ်ချုပ်သောမင်းဘုရင်၏ ဘုန်းတော်ကို ဦးစွာဖွဲ့ဆိုလေ့ရှိသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ ဘုန်းတော်တို့ကို ဖွဲ့ဆိုရာတွင် ရှေးဦးစွာ တိုင်းပြည်အုပ်ချုပ်သော မင်းဘုရင်၏ အမျိုးအနွယ်တို့ကိုလည်း ဖွဲ့ဆိုသည်။

မြို့တည်နန်းတည်မင်းတစ်ပါး ဖြစ်သည့်အကြောင်းကိုလည်း ဖွဲ့ဆိုသည်ကို တွေ့ရသည်။ ဆုတောင်းရာတွင် လောကီအကျိုး၊ လောကုတ္တရာအကျိုးအတွက် ဆုတောင်းကြသည်။ ဘုရားအဖြစ် ရယူလိုသောဆုကိုလည်း တွေ့ရပါသည်။ အမျှဝေရာတွင် တစ်ချို့မှာ မိဘနှစ်ပါး ဦးစွာအမျှဝေသူ ရှိသကဲ့သို့ အုပ်ချုပ်သောမင်းဘုရင်ကို ဦးစွာ အမျှဝေထားသည်။ ဆရာ၊ မိတ်ဆွေ၊ ဗိုလ်မှူး၊ မှူးမတ်၊ နတ်သိကြားမင်းအပြင် ယမမင်းကိုပါ အမျှဝေထားပါသည်။ မင်း၊ မိဖုရား၊ မင်း၏ရင်သွေး သားတော် သမီးတော်တို့ကိုပါ ထည့်သွင်းအမျှဝေထားသည်မှာ ထူးခြားမှုဖြစ်သည်။ ခေါင်းလောင်းစာများအရ အလှူရှင်တို့၏ ဆန္ဒနှင့် စိတ်သဘောထားများကို သိရပါသည်။

ထို့အပြင် ခေါင်းလောင်း စာအရေးအသားများကို ယနေ့ခေတ်နှင့်မတူကွဲပြားသော စာလုံးပေါင်းသတ်ပုံများကို တွေ့ရသည်။ ထိုခေတ် ထိုကာလက ရေးထိုးများဖြစ်သော ယပင့် ရရစ် အလဲအလှယ်ရေးထိုးများကို လေ့လာတွေ့ရှိပါသည်။ ပါဠိမူရင်းဝေါဟာရများ၊ ပါဠိသက် ဝေါဟာရများကိုလည်း တွေ့ရပါသည်။ အလင်္ကာအသုံးများဖြင့်လည်း ဝေဝေဆာဆာ ရေးထိုးထားသည်ကို တွေ့ရသည်။ အလှူမှတ်တမ်းတွင် စာဟန် ကဗျာဟန်များဖြင့် ရေးသားခြင်း၊ နိဿယုစကားပြေ

ပုံသဏ္ဍာန်တို့ကို အသုံးပြုရေးသားထားခြင်းကို တွေ့ရပေသည်။ ဂဏန်းသင်္ကေတ များနှင့် ရောနှောရေးသားခြင်းများ၊ ခြုံငုံပြီးရေးသားခြင်းများကိုလည်း တွေ့ရပေသည်။ စာပေပုံသဏ္ဍာန်ကွဲပြားမှု၊ အချိန်ကာလကွဲပြားမှုတို့သည် ရေးဟန်ကွဲပြားခြင်း၏ အကြောင်းအရာတစ်ခု ဖြစ်ပါသည်။ အကြောင်းအရာ အမျိုးမျိုး၏ သဘာဝကိုလိုက်၍ အသုံးဟူသော စကား၏ သဘာဝမှာလည်း အမျိုးမျိုး ကွဲပြားပါသည်။ အလှူရှင်၏ အလုပ်အကိုင် အခြေအနေကိုလိုက်၍ ရေးဟန် ပြောင်းလဲသွားသည်ကိုတွေ့ရပါသည်။ ဘုရားနီဘုရားရှိ ခေါင်းလောင်းစာများသည် မိမိ၏ အလှူမှတ်တမ်းတစ်ခုအတွက် သာမက သမိုင်းအထောက်အထားများလည်း ရရှိနေကြောင်း လေ့လာရပေသည်။

နိဂုံး

အကြောင်းအရာအမျိုးမျိုး၏ သဘာဝကိုလိုက်၍ အသုံးပြုသော စကားများ၏ သဘာဝမှာလည်း ကွဲပြားပါသည်။ အလှူမှတ်တမ်း ခေါင်းလောင်းစာဖြစ်သောကြောင့် မှတ်တမ်းစကားပြေရေးဟန်ကို တွေ့ရပါသည်။ သမိုင်းသုတေသနပြုစုသူတို့အတွက် လည်း အထောက်အပံ့ရမည်ဟု ယုံကြည်မိပါသည်။ ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် ဘုရားနီ ဘုရား ခေါင်းလောင်းစာများနည်းတူ အခြားသောရှေးဟောင်းဘုရားများရှိ ခေါင်းလောင်းစာ များကိုလည်း ဆက်လက်လေ့လာ ဖော်ထုတ်နိုင်မည် ဖြစ်ပေသည်။

ကျမ်းကိုးစာရင်း

- ခင်မင်၊ မောင်(ခနုဖြူ)။ (၁၉၈၇)။ **မြန်မာစကား မြန်မာရုပ်ပုံလွှာ**။ ရန်ကုန်၊ စာပေဗိမာန်ပုံနှိပ်တိုက်။
- ခင်မင်၊ မောင်(ခနုဖြူ)။ (၂၀၁၁)။ **ရှေးဟန်ပညာနိဒါန်း**။ ရန်ကုန်၊ စိတ်ကူးချိုချို ပုံနှိပ်တိုက်။
- ထွန်းရှိန်၊ နတ်မောက်။ (၂၀၀၉)။ **ဝင်းတွေနဲ့တည်ခဲ့သည့် မင်းနေပြည်၊ တတိယအကြိမ်**။ ရန်ကုန်၊ ကိုကော်မြိုင်စာပေ။
- နေထွတ်။ (၁၉၉၇)။ **မန္တလေးအဘိဓာန်၊ ၁၈၉ ဆိပ်ကမ်းသာလမ်း၊ ကျောက်တံတားမြို့နယ်**။ ရန်ကုန်မြို့၊ ဒီဒီစာအုပ်တိုက်။
- မောင်မောင်လေး၊ ဦး။ (၁၉၈၆)။ **ခေါင်းလောင်းစာနိဒါန်း၊ (လက်နှိပ်စက်မှု)**။ မန္တလေး၊ မြန်မာစာဌာန။ဘာသာစာပေကော်မတီစာတမ်းဖတ်ပွဲတွင် တင်သွင်းဖတ်ကြားစာတမ်း။
- မြန်မာစာအဖွဲ့။ (၁၉၅၅)။ **မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်း အတွဲ(၂)၊ ပဌမအကြိမ်**။ ရန်ကုန်မြို့၊ စာပေဗိမာန်ပုံနှိပ်တိုက်။
- ရွှေကိုင်းသား။ (၁၉၅၉)။ **အနှစ်-၁၀၀ပြည့် မန္တလေး၊ ပထမအကြိမ်**။ ကြီးပွားရေး ပုံနှိပ်တိုက်။
- လှိုင်ဝင်းဆွေ။ (၁၉၈၆)။ **မြန်မာ့ခေါင်းလောင်း၊ ပထမအကြိမ်**။ ရန်ကုန်မြို့၊ စာပေဗိမာန်ပုံနှိပ်တိုက်။
- လှိုင်ဝင်းဆွေ။ (၂၀၁၄)။ **ရှေးဟောင်းကမ္ဘာ့စာများ၊ ပထမအကြိမ်**။ ရန်ကုန်၊ စာပေဗိမာန်ပုံနှိပ်တိုက်။